

ਸੰਗਤਿ

ਭਾਗ-1

‘ਸੰਗਤ’ ਲਫਜ਼ ‘ਸੰਗਿਆ’ (noun) ਵੀ ਹੈ — ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆ (verb) ਵੀ ਹੈ — ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ‘ਸੰਗ ਕਰਨ’ ਅਥਵਾ ‘ਮੇਲ-ਜੋਲ’ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ।

ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਾਡਾ ਇਹ ‘ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ’ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ — ਅਸੀਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ‘ਇਕੱਠ’, ‘ਜਿਸਮਾਨੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ’ ਅਤੇ ‘ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ’ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ’ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ।

ਇਹ ‘ਸੰਗਤ’ ਯਾ ‘ਮੇਲ-ਜੋਲ’ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਦਿਸ਼ਟਾਹਾਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ — ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਬੇਜਾਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਭੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਸ਼ਟਾਹਾਰ ‘ਮਾਦਾ’ (matter) ਜਿਹਾ ਕਿ — ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਧਾਤ, ਅੱਗ, ਮਿੱਟੀ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਪੌਦੇ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਆਦਿ, ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤੀ ਤੱਤਾਂ (natural elements) ਦੇ ਆਪਸੀ ‘ਮੇਲ-ਜੋਲ’ (interaction) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਤੱਤ (chemical elements) ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਸੂਖਮ ਅਣੂਆਂ (invisible electrons) ਦੀ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਸਦੀਵੀ ਹਰਕਤ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ (vibrations and energy) ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ ।

ਅਣੂਆਂ ਦੀ ਇਹੀ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਥਰ-ਥਰਾਹਟ (vibrations) ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ‘ਸੋਮਾ’ ਪਰਮ-ਤਤ (primal source) ‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਹੈ ।

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ —

ਹਾਈਡਰੋਜਨ (hydrogen) ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ (oxygen) ਦੇ ‘ਮੇਲ’ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਈਟਰੋਜਨ (nitrogen) ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ ਦੇ ‘ਮੇਲ’ ਤੋਂ ਹਵਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ।

ਕਾਰਬਨ (carbon) ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ ਦੇ 'ਮਿਲਾਪ' ਤੋਂ ਅੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਰਬਨ ਅਤੇ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਦੇ 'ਇਕੱਠ' ਤੋਂ ਪੈਟਰੋਲ, ਗੈਸ, ਰਬੜ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥ ਬਣਦੇ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ 'ਮੇਲ' ਯਾ 'ਸੰਗਤ' ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਧਾਤਾਂ (metals) ਅਤੇ ਮਿਸ਼੍ਰਣ-ਧਾਤਾਂ (alloys), ਖਾਦਾਂ, ਦਵਾਈਆਂ ਆਦਿ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਰੰਗ ਸੰਗਿ ਜਿਉ ਕੈਹਾਂ ਹੋਈ ।

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਜਿਸਤ ਮਿਲਿ ਪਿਤਲ ਅਵਲੋਈ ।

ਸੋਈ ਸੀਸੇ ਸੰਗਤੀ ਭੰਗਾਰ ਭਲੋਈ ।

ਤਾਂਬਾ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿਆ ਹੋਇ ਕੰਚਨ ਸੋਈ ।

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਭਸਮ ਹੋਇ ਅਉਖਧ ਕਰਿ ਭੋਈ ।

ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣ ਗੋਈ ॥ (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 2/6)

ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਓ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ 'ਅਸਮਾਨੀ ਲਿਸ਼ਕ' (lightening) ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੀ 'ਬਿਜਲੀ' (electricity) ਵੀ, ਅਣੂਆਂ ਦੀ ਇਸ ਥਰ-ਥਰਾਹਟ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ (electronic vibrations and potential) ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੀ ਹਨ ।

ਇਹ 'ਤੱਤ' ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਕਿਰਨਾਂ (fine vibrations) ਦੇ 'ਮੇਲ' ਨਾਲ, 'ਅਸਰ' ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ (change) ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਕੁਖ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਧਾਤਾਂ (natural metals) ਦਾ ਬਣਨਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ — ਕੋਲਾ, ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਪੱਥਰ, ਰਤਨ ਆਦਿ ।

ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ 'ਰਸਾਇਣਿਕ ਤੱਤਾਂ' ਨੂੰ 'ਮਿਲਾ ਕੇ' ਯਾ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਵਸਤੂਆਂ, ਜੰਤੂ ਤੇ ਸਾਧਨ (products and systems) ਬਣਾਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ — ਬਿਜਲੀ, ਘਰੇਲੂ ਜੰਤੂ, ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਸੁਖਦਾਈ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਆਦਿ ।

ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਐਨ 'ਉਲਟ', ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ 'ਮਿਲਾਪ', 'ਸੰਗਤ' ਨਾਲ 'ਅਉਗਣਾਂ' ਦਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣਾ ਭੀ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦਾ—ਸਾਫ਼-ਗੰਧਲਾ, 'ਕੌੜਾ-ਮਿਠਾ', ਠੰਢਾ-ਤੱਤਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੀ ਨਮੀ (moisture) ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ 'ਜੰਗਾਲ' (rust) ਲਗਣਾ ਆਦਿ ।

ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਵੀ ਅਪਣੀ ਮਲੀਨ ਬੁੱਧੀ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ

‘ਮੇਲ’ ਤੇ ‘ਨਿਖੇੜ’ ਦੇ ਅਉਗਣਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ—ਅਨੇਕਾਂ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ (intoxicating drugs), ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ (destructive weapons), ਮਿਸਾਈਲਜ਼ (missiles), ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਬੰਬ (nuclear and chemical bombs), ਆਦਿ ।

ਇਹ ਸਾਧਨ ਕਾਇਨਾਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਤ੍ਰਾਹ-ਤ੍ਰਾਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

‘ਸੰਗਤ’ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਪਿਛੇ ਅਤਿ ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਆਤਮਿਕ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਯਾ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅਸੀਂ ‘ਸੰਗਤ’ ਨੂੰ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰਕ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਹੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ।

ਇਸ ਲੇਖ ਦੀ ਲੜੀ ਦੁਆਰਾ ‘ਸੰਗਤ’ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰੀਵ ਆਤਮਿਕ ਸੂਖਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ‘ਪਾਣੀ’ ਉਡ ਕੇ—ਭਾਫ਼, ਬੱਦਲ, ਬਰਫ਼, ਗੜੇ, ਮੀਂਹ, ਨਾਲੇ, ਨਦੀਆਂ, ਦਰਿਆ, ਟੋਏ, ਤਲਾ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ‘ਰੂਪ’ ਧਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ ‘ਸਮੁੰਦਰ’ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਨੇਕ ‘ਰੂਪ’—ਉਸਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ—

ਗਰਮੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ‘ਭਾਫ਼’

ਠੰਢ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ‘ਬੱਦਲ’

ਫੇਰ ਗਰਮੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ‘ਮੀਂਹ’

ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਟੋਏ, ਤਲਾ, ਨਾਲੇ, ਨਦੀਆਂ

ਅਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਬਣਦੇ ਹਨ ।

ਇਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ‘ਪਾਣੀ’ ਨੇ ਸੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਸਰੂਪ ਧਾਰੇ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਇਕੋ ‘ਜੀਵਨ-ਰੋਂ’ ਹੀ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ‘ਸੰਗਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਕਲਾਂ, ਰੇਖਾਂ, ਰੰਗਾਂ, ਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁ-ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ‘ਖਿੱਚ’ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣੀ ਰਹੀ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਅਥਵਾ ‘ਸੰਗਤ’ ਨਾਲ, ਉਸਦਾ ਰੰਗ, ਸੁਗੰਧ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਅਸਰ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦਾ ਮਿਲ ਗੋਭਾ (solution) ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਘੋਲ (solution) ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਰਲਾਵਟ ਨਾਲ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਸੀ, ਚਾਹ, ਸ਼ਕੰਜਵੀ, ਸ਼ਰਾਬ, ਦਵਾਈਆਂ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਕਲਾਂ, ਰੰਗਾਂ, ਰੇਖਾਂ, ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਪਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ‘ਜੀਵਨ ਰੂਪਾਂ’ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ‘ਹੋਂਦ’ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ — ਪਰ ਉਸਦੇ ‘ਸਰੂਪ’ — ਰਲਾਵਟ ਯਾ ਸੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਜੀਵ’ ਦੀ ‘ਹੋਂਦ’ ਯਾ ਜੀਵਨ-ਰੋਂ ਯਾ ‘ਜੋਤ’ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ‘ਸਰਬ — ਰਵਿ-ਰਹੀ-ਭਰਪੂਰ’ ਹੈ, ਪਰ ‘ਜੀਵ’ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ‘ਸਰੂਪ’ ਅਥਵਾ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉਸਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਯਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ —

ਅਮਲੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅਮਲੀ ਬਣਨਾ,

ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਚੋਰ ਬਣਨਾ,

ਭੈੜੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਭੈੜੇ ਬਣਨਾ,

ਚੰਗੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਬਣਨਾ,

ਸੰਤਾਂ-ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ (spiritual) ਬਣਨਾ, ਆਦਿ ।

ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਸਭ ਚੰਦਨ ਹੋਵੈ ।

ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਸੰਗਿ ਪਾਰਸਿ ਢੋਵੈ ।

ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਵਾਹੜੇ ਮਿਲਿ ਗੰਗ ਗੰਗੋਵੈ ।

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਾਧਸੰਗੁ ਪਾਪਾਂ ਮਲੁ ਧੋਵੈ । (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 2/16)

ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ ਅਸਾਧ ਸਾਧੁ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਦੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 31/13)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੰਦਰਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ‘ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ’ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ‘ਵਾਤਾਵਰਣ’ ਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਬਣਦਾ ਅਤੇ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੇ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-1369)

ਜਦ ‘ਸੰਗਤ’ ਦਾ ਅਸਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਉਤੇ ‘ਸੰਗਤ’ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ‘ਦਿੜ੍ਹ’ ਅਤੇ ‘ਪੱਕਾ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਚੰਗੀ ਯਾ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਗਤ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ‘ਰੋੜ੍ਹ’ ਵਿਚ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਰੁੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੀ :—

ਰੋੜ੍ਹ (routine)

ਪੁੱਠਾ ਗੋੜ
 ਖਿਆਲੀ ਵੇਗ
 ਆਦਤਾਂ
 ਸੁਭਾਉ
 ਆਚਰਨ

ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ—

ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ
 ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ
 ਇਛਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਉਦਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਭੀ ਆਪਣੀ ਮਾਇਕੀ ਪੁਣਾਲੀ ਵਿਚੋਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਮੁੜ-ਮੁੜ
 ਫਸਦੇ ਤੇ ਗਲਤਾਨ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਬਲਕਿ ਮਾਇਕੀ 'ਪੁੱਠੇ ਗੋੜ' ਯਾ 'ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲਾਂ' ਦੇ 'ਵੇਗ' ਇਤਨੇ ਤੇਜ਼ ਤੇ
 ਤੀਖਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਲ 'ਤੱਕਣ' ਯਾ 'ਸੋਚਣ' ਦਾ ਖਿਆਲ
 ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਯਹ ਮਨੁ ਨੈਕ ਨ ਕਹਿਓ ਕਰੈ ॥
 ਸੀਖ ਸਿਖਾਇ ਰਹਿਓ ਅਪਨੀ ਸੀ ਦੁਰਮਤਿ ਤੇ ਨ ਟਰੈ ॥
 ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਭਇਓ ਬਾਵਰੋ ਹਰਿ ਜਸੁ ਨਹਿ ਉਚਰੈ ॥
 ਕਰਿ ਪਰਪੰਚੁ ਜਗਤ ਕਉ ਡਰਕੈ ਅਪਨੋ ਉਦਰੁ ਭਰੈ ॥
 ਸੁਆਨ ਪੂਛ ਜਿਉ ਹੋਇ ਨ ਸੂਧੋ ਕਹਿਓ ਨ ਕਾਨ ਧਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ-536)

ਮਨ ਮੂਰਖ ਅਜਹੂ ਨਹ ਸਮਝਤ ਸਿਖ ਚੈ ਹਾਰਿਓ ਨੀਤ ॥ (ਪੰਨਾ-536)

ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫਾਹੀ ਫਾਸੈ ਕਉਆ ॥
 ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ਅਬ ਕਿਆ ਹੁਆ ॥ (ਪੰਨਾ-935)

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਨੁ ਕਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ 1376)

ਸਾਡੀ ਇਸ 'ਬੇਵਸੀ' ਯਾ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਅਨੇਕਾਂ—

ਧਰਮਾਂ
 ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ
 ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ
 ਗਿਆਨ
 ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ

ਪਾਠ-ਪੂਜਾ
ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ
ਜੋਗ ਸਾਧਨਾਵਾਂ

ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ', ਉਚੇਰਾ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, 'ਨਿਘਰਦਾ' ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਦੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਬਣੇ ਸੰਸਕਾਰ 'ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ' ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਡੂੰਘੇ ਧੱਸ-ਵੱਸ-ਰਸ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰੰਗਤ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ 'ਹਵਾੜ' ਯਾ 'ਬਦਬੋ' ਸਾਡੀ ਵਰਤਮਾਨ ਚੰਗੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਸਰ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਚੰਗੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ, ਖਿਨ-ਭੰਗਰ, ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਉਘੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋੜ੍ਹ ਵਿਚ ਬੇ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਰੁੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਏਸੇ ਲਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਇਕੀ ਗਿਲਾਨੀ ਵਾਲੇ-ਪੁੱਠੇ ਗੋੜ, ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲੀ ਵੇਗ, ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਓ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ 'ਸੰਗਤ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਲਗਾਤਾਰ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ' ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਨਸਾਨ ਲਈ, ਮਾਇਕੀ ਗਿਲਾਨੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਤੇ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨੁ ਤਰਿਓ ਨ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-373)

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਉ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਸੰਤਸੰਗਿ ਨਿਤ ਰਹੀਐ ॥
ਏਕੁ ਅਧਾਰੁ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਮੋਰਾ ਅਨਦੁ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਲਹੀਐ ॥ (ਪੰਨਾ-533)

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਤਿਸ ਨੋ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਹੋਏ
ਨਿਤ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਜਾਇ ਬਹੀਐ ਮੁਹੁ ਜੋੜੀਐ ॥ (ਪੰਨਾ-550)

ਮਨੁ ਅਸਮਝੁ ਸਾਧਸੰਗਿ ਪਤੀਆਨਾ ॥
ਡੋਲਨ ਤੇ ਚੁਕਾ ਠਹਰਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-890)

ਸਾਡੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ 'ਰੰਗਤ' ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਯਾ ਮਾੜੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ (vibrations) ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਫੈਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੇ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ (aura) ਅਥਵਾ 'ਸੰਗਤ' ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ 'ਸੰਗਤ' ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸੰਗਤ' ਕਰਨ ਯਾ 'ਮੇਲ-ਜੋਲ' ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਯਾ ਮਾੜੀਆਂ 'ਕਿਰਨਾਂ' ਦਾ 'ਅਸਰ' ਅਥਵਾ 'ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ' ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਅਤੇ ਅਵੱਸ਼

ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਯਾ ਪਹਿਚਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਪਰ ਇਹ ‘ਅਸਰ’ ਹੁੰਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ, ਤੀਬਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੋ ਮੰਡਲ ਹਨ—

1. ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ
2. ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੰਡਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ‘ਉਲਟ’ ਹਨ ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ‘ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ’ ਵਿਚ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ‘ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ’ ਵਿਚ ਅਉਗਣਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਤੇ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚੰਗੇਰਾ, ਉਚੇਰਾ, ਸੁਹਣੇਰਾ ਅਤੇ ‘ਦੈਵੀ’ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ—

1. ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਅਥਵਾ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਏ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ‘ਤਿਆਗਣੀ’ ਪਵੇਗੀ, ਅਤੇ

2. ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ‘ਜੀਵਨ-ਰੋੜ੍ਹ’ ਦੇ ‘ਹਰ ਪੱਖ’ ਅਥਵਾ—

ਖਿਆਲ
ਸੋਚਣੀ
ਚਿਤਵਨੀ
ਨਿਸਚਾ
ਟੇਕ
ਜੀਵਨ ਸੇਧ
ਰੁਚੀਆਂ
ਰੀਝਾਂ
ਗਿਆਨ
ਕਰਮ
ਆਦਤਾਂ
ਸੁਭਾਓ

ਆਚਰਨ

ਆਦਿ, ਬਦਲਣੇ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ—

ਐਨ ਉਲਟ

ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਅਥਵਾ ‘ਉਤਮ ਸੰਗਤ’ ਦੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ‘ਧਾਰਨੇ’ ਪੈਣਗੇ, ਜਿਹਾ ਕਿ—

ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ

ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ

ਦਇਆ

ਸਤ

ਸੰਤੋਖ

ਧੀਰਜ

ਖਿਆ

ਨਿਮਰਤਾ

ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ

ਮੈਤੀ-ਭਾਵ

ਸੇਵਾ-ਭਾਵ

ਆਪਾਵਾਰਨਾ, ਆਦਿ ।

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਤਾਕੀਦੀ ਹੁਕਮ ਹੈ—

ਸੰਤ ਜਨਹੁ ਮਿਲਿ ਭਾਈਹੋ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥ (ਪੰਨਾ-49)

ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੋਵੈ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਹੁ ਵਧਾਈਐ ਤਿਉ ਤਿਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-71)

ਮਨ ਪਿਆਰਿਆ ਜੀਉ ਮਿਤ੍ਰਾ ਕਰਿ ਸੰਤਾ ਸੰਗਿ ਨਿਵਾਸੋ ॥ (ਪੰਨਾ-79)

ਆਵਹੁ ਸੰਤਹੁ ਮਿਲਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਹਾ ॥
ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਲੈ ਲਾਹਾ ਜੀਉ ॥ (ਪੰਨਾ-173)

ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਕਰਹੁ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥
ਸਦਾ ਕਲਿਆਣ ਫਿਰਿ ਦੂਖੁ ਨ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-196)

ਤਿਤੁ ਜਾਇ ਬਹੁ ਸਤਸੰਗਤੀ ਜਿਥੈ ਹਰਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬਿਲੋਈਐ ॥
ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲੇਹੁ ਹਰਿ ਤਤੁ ਨ ਖੋਈਐ ॥ (ਪੰਨਾ-587)

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਕੇ ਹੋਵਹੁ ਜੋੜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੈਸਹੁ ਸਫਾ ਵਿਛਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1185)

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਲੁ ਬਉਰੇ ਤਉ ਪਾਵਹਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1200)

ਸਾਧਨ ਕਾ ਸੰਗੁ ਸਾਧ ਸਿਉ ਗੋਸਟਿ ਹਰਿ ਸਾਧਨ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਉ ॥
(ਪੰ:-1202)

ਕਬੀਰ ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ ਨ ਛੋਡੀਐ ਮਾਰਗਿ ਲਾਗਾ ਜਾਉ ॥

ਪੇਖਤ ਹੀ ਪੁੰਨੀਤ ਹੋਇ ਭੇਟਤ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ-1371)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ 'ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ' ਹੈ ।

ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ । 'ਪ੍ਰੇਮ' ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਦੋ ਪੱਖ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਕ ਪਾਸੇ — ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਤੇ

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ — 'ਪ੍ਰੇਮ' ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ
ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ (response) ਦਿਖਾਉਣਾ ।

ਇਸ ਲਈ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ' ਵਿਚ ਦੋ 'ਜੀਵ-ਆਤਮਾਵਾਂ' ਦਾ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ —

ਮੇਲ-ਜੋਲ

ਸੰਗ

ਸਾਂਝ

ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ

ਬਿਉਹਾਰ

ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ।

ਇਸ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ' ਲਈ ਦੋ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ —

ਇਕ ਪਾਸੇ — ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਤਾ (lover) ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ — ਮਹਿਬੂਬ (beloved) ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ —

ਲਹਿਰਾਂ

ਭਾਵਨਾਵਾਂ

ਵਲਵਲਿਆਂ

ਕੋਮਲ ਤਰੰਗਾਂ

ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾਵਾਂ

ਨੂੰ ਹੀ—

ਪ੍ਰੀਤ ਡੋਰੀ
ਪ੍ਰੀਤ ਹਿੰਡੋਲੇ
ਪ੍ਰੀਤ ਬੋਲੀ
‘ਪ੍ਰੇਮ ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ’
ਪ੍ਰੇਮ ਵਣਜ
ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ
ਵਸਲ (ਮੇਲ)

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ‘ਜੀਵਾਂ’ ਦਾ ‘ਪ੍ਰੇਮੀ’ (lover) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ । ਤਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ’ ਅਤੇ ‘ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ’ ਦੇ ‘ਅਖਾੜੇ’ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ‘ਜੀਵਾਂ’ ਵਿਚ ਧਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ‘ਅੰਸ਼’ ਅਥਵਾ ਆਤਮਿਕ ‘ਪਰਿਵਾਰ’ ਸਾਜਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ‘ਆਤਮਿਕ ਪਰਿਵਾਰ’ ਨਾਲ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਖੇਲਿ ਖਿਲਾਇ ਲਾਡ ਲਾਡਾਵੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਨਦਾਈ ॥

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਬਾਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜੈਸੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1214)

ਭਾਵੇਂ ਸਾਡਾ ਆਤਮਿਕ ‘ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ’— ਆਪਣੀ ‘ਅੰਸ਼’-ਬਚਿਆਂ ਅਥਵਾ ‘ਜੀਵਾਂ’ ਨਾਲ—

ਲਾਡ-ਲਡਾਉਂਦਾ
ਖੇਲ ਖਿਲਾਉਂਦਾ
ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ
ਨਿਤ ਸਾਰ ਸਮਾਲੈ
ਅਉਗਣ ਕੇ ਨ ਚਿਤਾਰਦਾ
ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ
‘ਪ੍ਰੀਤ ਡੋਰੀ’ ਨਾਲ ਖਿੱਚਦਾ

ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਦਿਸਣਹਾਰ ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ‘ਪ੍ਰੀਤਮ’ ਅਥਵਾ ਦੈਵੀ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਭੁਲ’ ਗਏ ਹਾਂ । ਇਸ ‘ਭੁਲ’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਸਤਿਕਤਾ’ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ‘ਪ੍ਰੀਤਮ’, ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ’ ਅਥਵਾ ਇਲਾਹੀ ‘ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ’ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡਾ ਮਾਨਸਿਕ ‘ਸੰਬੰਧ’ ਟੁਟ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ‘ਪ੍ਰੀਤਮ’ ਅਥਵਾ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖ’ ਤੋਂ ‘ਬੇਮੁਖ’ ਹੋ ਕੇ —

ਇਲਾਹੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ

ਰੱਬੀ ਹਜ਼ੂਰੀ

ਰੱਬੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ

ਰੱਬੀ ਹਮਦਰਦੀ

ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ

ਰੱਬੀ ਦਾਤਾਂ

ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਰੱਬੀ ਲਾਡ

ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ

ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ

ਰੱਬੀ ਖੇੜਾ

ਰੱਬੀ ਚਾਉ

ਰੱਬੀ ਸਾਂਝ

ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਸੇ

ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ।

ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਦੀਨ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਜਿਉ ਜਾਨਹਿ ਤਿਉ ਪਾਰੈ ॥

ਜਬ ਭੂਖੋ ਤਬ ਭੋਜਨੁ ਮਾਂਗੈ ਅਘਾਏ ਸੁਖ ਸਘਾਰੈ ॥

ਤਬ ਅਰੋਗ ਜਬ ਤੁਮ ਸੰਗਿ ਬਸਤੋ ਛੁਟਕਤ ਹੋਇ ਰਵਾਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ-1214)

ਰੱਬੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਤਾਰ’ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਨਾਲੋਂ ‘ਤੁਟ ਕੇ’ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ‘ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਵਣਜ-ਵਪਾਰ’ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ‘ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ’ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ‘ਅਸਮਰਥ’ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਵਾਬ (response) ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ।

ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ’ ਦਾ ਸਦਕਾ, ‘ਪ੍ਰੇਮ’ ਦੀ ਅੰਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ‘ਜੀਵ’ ਨੂੰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ‘ਜੀਵ’ ਨਾਲ ‘ਪਿਆਰ-ਖਿੱਚ’ ਦੁਆਰਾ ‘ਸੰਗਤ’ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ‘ਜੀਵ’ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ‘ਤੁਟਿਆਂ’ ਹੋਇਆਂ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ —

‘ਸੰਗ’ ਕਰਦਾ ਹੈ

‘ਮੋਹ’ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ

‘ਮੇਲ-ਜੋਲ’ ਕਰਦਾ ਹੈ

‘ਬਿਉਹਾਰ’ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਧੋਖੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ
ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਨਿਤ 'ਤੋਟੇ' ਝਲਦਾ ਹੈ

ਅਤੇ ਇਸ ਝੂਠੇ 'ਵਣਜ-ਵਪਾਰ' ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਮਨਮੁਖਾ ਨੋ ਗਈ ਖਾਇ ॥
ਜੋ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ ਤਿਨਾ ਵਿਆਪਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-513)

ਜੋ ਮੋਹਿ ਮਾਇਆ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਸੇ ਅੰਤਿ ਗਏ ਪਛੁਤਾਣੇ ਰਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ-540)

ਮਨਮੁਖ ਸੇਤੀ ਦੋਸਤੀ ਥੋੜੜਿਆ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥
ਇਸੁ ਪਰੀਤੀ ਤੁਟਦੀ ਵਿਲਮੁ ਨ ਹੋਵਈ ਇਤੁ ਦੋਸਤੀ ਚਲਨਿ ਵਿਕਾਰ ॥
(ਪੰਨਾ-587)

ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਮੁਖਿ ਜੋਰਿਐ ਅਧ ਵੀਚਹੁ ਟੂਟੈ ॥ (ਪੰਨਾ-811)

ਮਨਮੁਖਾ ਕੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਮਾਇਆ ਕਾ ਸਨਬੰਧੁ ॥
ਵੇਖਦਿਆ ਹੀ ਭਜਿ ਜਾਨਿ ਕਦੇ ਨ ਪਾਇਨਿ ਬੰਧੁ ॥
ਜਿਚਰੁ ਪੈਨਨਿ ਖਾਵਨ੍ਹੇ ਤਿਚਰੁ ਰਖਨਿ ਗੰਢੁ ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਹੋਵਈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਬੋਲਨਿ ਗੰਧੁ ॥
ਜੀਅ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ ਮਨਮੁਖ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁ ॥ (ਪੰਨਾ-959)

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ 'ਰੱਬ' ਨਾਲੋਂ ਟੁਟਿਆਂ ਮਨਮੁਖਾਂ, ਦੁਨੀਆਂਦਾਰਾਂ ਅਥਵਾ 'ਸਾਕਤਾਂ' ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ—

ਤੇ ਸਾਕਤ ਚੋਰ ਜਿਨਾ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ
ਮਨ ਤਿਨ ਕੈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਭਿਟੀਐ ॥ (ਪੰਨਾ-170)

ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜਈ ਪਿਆਰੇ ਜੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ ॥
ਜਿਸੁ ਮਿਲਿਐ ਹਰਿ ਵਿਸਰੈ ਪਿਆਰੇ ਸੋ ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਉਠਿ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-641)

ਕੁਸੰਗਤਿ ਬਹਹਿ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਦੁਖੇ ਦੁਖੁ ਕਮਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-1068)

ਨਾਨਕ ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ ਢੂਢਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਕਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-1102)

ਕਬੀਰ ਮਾਰੀ ਮਰਉ ਕੁਸੰਗ ਕੀ ਕੇਲੇ ਨਿਕਟਿ ਜੁ ਬੇਰਿ ॥
ਉਹ ਝੂਲੈ ਉਹ ਚੀਰੀਐ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਹੇਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-1369)

ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੂਰਹਿ ਜਾਈਐ ਭਾਗਿ ॥
ਬਾਸਨੁ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਛੁ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1371)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ—ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਅੰਸ’ ਦੀ ਕਣੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਤਾਰ’, ਪ੍ਰੇਮ-ਖਿਚ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ‘ਜੀਵ’ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਨਜਾਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ‘ਧੁਖ-ਧੁਖੀ’ ਅਥਵਾ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ’ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ‘ਜੀਵ’ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੀਵ ਦੇ ‘ਮੇਲ-ਜੋਲ’ ‘ਸੰਗ’, ਅਥਵਾ ‘ਸੰਗਤ’ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ‘ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ’ ਕਰ ਸਕੇ।

ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਨਿਰਮਲ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਚਿਣਗ’ ਜਦ ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ, ‘ਮਾਂ-ਬੱਚੇ’, ‘ਭੈਣ-ਭਰਾ’, ‘ਇਸਤਰੀ-ਮਰਦ’, ‘ਮਿਤ੍ਰਤਾਈ’ ਆਦਿ ‘ਸੰਬੰਧਾਂ’ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਇਕੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਮੋਹ-ਮਮਤਾ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ—

ਤਿਸਨਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਘਰ ਨਾਰਿ ॥

ਧਨਿ ਜੋਬਨਿ ਜਗੁ ਠਗਿਆ ਲਬਿ ਲੋਭਿ ਅਹੰਕਾਰਿ ॥

ਮੋਹ ਠਗਉਲੀ ਹਉ ਮੁਈ ਸਾ ਵਰਤੈ ਸੰਸਾਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-61)

ਮੋਹ ਝੂਠੁ ਪਸਾਰਾ ਝੂਠ ਕਾ ਝੂਠੇ ਲਪਟਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-166)

ਮੋਹੁ ਕੁਟੰਬੁ ਮੋਹੁ ਸਭ ਕਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-356)

ਵਡ ਪਰਵਾਰੁ ਪੂਤ ਅਰੁ ਧੀਆ ॥

ਮੋਹਿ ਪਚੇ ਪਚਿ ਅੰਧਾ ਮੁਆ ॥ (ਪੰਨਾ-392)

ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ‘ਜੀਵ’ ਇਸ ਮਾਇਕੀ ਝੂਠੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਤਾਨ ਹਨ—ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ—

ਬਲੂਆ ਕੇ ਗਿ੍ਹ ਭੀਤਰਿ ਬਸੈ ॥ ਅਨਦ ਕੇਲ ਮਾਇਆ ਰੰਗਿ ਰਸੈ ॥

ਦਿੜੁ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ਮਨਹਿ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ॥ ਕਾਲੁ ਨ ਆਵੈ ਮੂੜੇ ਚੀਤਿ ॥

ਬੈਰ ਬਿਰੋਧ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੋਹ ॥ ਝੂਠ ਬਿਕਾਰ ਮਹਾ ਲੋਭ ਧ੍ਰੋਹ ॥

ਇਆਹੂ ਜੁਗਤਿ ਬਿਹਾਨੇ ਕਈ ਜਨਮ ॥ (ਪੰਨਾ-267)

ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਉਦਿਆਨ ਨਗਰ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ॥

ਝੂਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੇਖਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-707)

ਜਗ ਝੂਠੇ ਕਉ ਸਾਚੁ ਜਾਨਿ ਕੈ ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚ ਉਪਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-718)

ਆਸਾ ਭਰਮ ਬਿਕਾਰ ਮੋਹ ਇਨ ਮਹਿ ਲੋਭਾਨਾ ॥

ਝੂਠੁ ਸਮਗ੍ਰੀ ਮਨਿ ਵਸੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਜਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-815)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਬਲਬ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਆਲਾਂ, ਵਲਵਲਿਆਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਨਾਲ ਪਰਸ ਕੇ ਅਥਵਾ ‘ਸੰਗ’ ਕਰਕੇ — ਨਿਰਮਲ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾਵਾਂ ਭੀ, ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ‘ਮਲੀਨ’, ਕੂੜੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-39)

ਜੋ ਮੋਹਿ ਮਾਇਆ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ ਸੇ ਛੋਡਿ ਚਲੇ ਦੁਖੁ ਰੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-81)

ਜੇਤਾ ਮੋਹੁ ਪਰੀਤਿ ਸੁਆਦ ॥ ਸਭਾ ਕਾਲਖ ਦਾਗਾ ਦਾਗ ॥
ਦਾਗ ਦੋਸ ਮੁਹਿ ਚਲਿਆ ਲਾਇ ॥ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥ (ਪੰ.-662)

ਮੋਹਿ ਬਾਦਿ ਅਹੰਕਾਰਿ ਸਰਪਰ ਰੁੰਨਿਆ ॥
ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਇਨ੍ ਮੂਲਿ ਨਾਮ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-761)

ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਮਨਿ ਮੈਲੈ ਮਲੁ ਲਾਏ ॥
ਮੈਲੇ ਕਰਮ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-1062)

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਬਲੁ ਹੈ ਭਾਰੀ ਮੋਹੁ ਕਾਲਖ ਦਾਗ ਲਗੀਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-1324)

ਇਸ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ — ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ‘ਸੰਗਤ’ ਕਰਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ‘ਪਰਸ’ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮਾਇਕੀ ਮਲੀਨ ਨਾਸਤਿਕ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ‘ਪਾਰਸ-ਕਲਾ’ ਵਰਤ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਡੇ ਸੁੱਕੇ-ਸੜੇ ਸ਼ਰਧਾਹੀਣ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ, ‘ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਉ’, ‘ਸਿਦਕ’, ‘ਭਰੋਸਾ’ ਅਤੇ ‘ਚਾਉ’ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਉਪਜੈ ਬਿਸੁਆਸ ॥
ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ॥ (ਪੰਨਾ-343)

ਸਖੀ ਸਹੇਰੀ ਸੰਗ ਕੀ ਸੁਮਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਵਉ ॥
ਸੇਵਹੁ ਸਾਧੂ ਭਾਉ ਕਰਿ ਤਉ ਨਿਧਿ ਹਰਿ ਪਾਵਉ ॥ (ਪੰਨਾ-400)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾ ਭਾਉ ਨਹੀ ਉਪਜੈ
ਭਾਵ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨਹੀ ਹੋਇ ਤੇਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-694)

ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਘੁਮਰਿ ਪਾਵਹੁ ਮਿਲਿ ਸਤਸੰਗਿ ਉਮਾਹਾ ਰਾਮ ॥
(ਪੰਨਾ-698)

ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਤ ਦਿੜਤਾ ਆਵੈ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥
(ਪੰਨਾ-981)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਉ ਭਾਉ ਸਹਜੁ ਬੈਰਾਗੁ ਹੈ । (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 3/13)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਨਿਜ ਘਰੁ ਪਾਇਆ । (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 3/20)

ਐਸੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ—

ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ
ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ
ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾਵਾਂ
ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ
ਪ੍ਰੀਤ-ਖਿੱਚ

ਦਾ ਉਪਜਨਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-384)

ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਤ ਨਿਰਮਲ ਸਾਚੀ ਰੀਤਿ ॥ (ਪੰਨਾ-431)

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਤਿਨ੍ ਰਾਮ ਸਿਉ ਭੇਟਤ ਸਾਧ ਸੰਗਾਤ ॥ (ਪੰ.-454)

ਸਚੀ ਸੰਗਤਿ ਸਚਿ ਮਿਲੈ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-586)

ਸਾਧਸੰਗਿ ਇਨ ਦੁਖ ਤੇ ਨਿਕਸਿਓ ਨਾਨਕ ਏਕ ਪਰੀਤ ॥ (ਪੰਨਾ-673)

ਸੰਤਾ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਤਾ ਸਚਿ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-756)

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਮਿਲਿ ਰਾਮ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ਹਮ ਜਨ ਕੈ ਬਲਿ ਬਲਲੇ ॥

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ ਜਿਉ ਦੇਖੈ ਸਸਿ ਕਮਲੇ ॥ (ਪੰਨਾ-975)

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥

ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ਏਕ ਪਰੀਤਿ ॥ (ਪੰਨਾ-1146)

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪਰਚੈ ਹੋਇ ਮੇਲਾ ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 7/20)

ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧਸੰਗ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਅਨਹਦ ਲਿਵ ਲਾਈ ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 11/8)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸਾਧਿਆ’ ਦੀ ਰੰਗਤ ਨਾਲ ਮਲੀਨ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਹੋਇਆ ਮਨ ਭੀ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਦੀ ਪਾਵਨ ਛੋਹ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੋਇ ਨਿਰਮਲਾ ਕਟੀਐ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ ॥ (ਪੰਨਾ-44)

- ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਣਾ ਮਲੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਕਾਟਿ ॥ (ਪੰਨਾ-48)
- ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਗੁਰਿ ਪੂਰਿਆ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤੀ ਮਲੁ ਲਹਿ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-234)
- ਸਾਧਸੰਗਿ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਹਿਰਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-266)
- ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ਨਿਰਮਲਾ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ (ਪੰਨਾ-297)
- ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭਏ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਮਹਿ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗਾ ॥
(ਪੰਨਾ-343)
- ਮਨ ਕੀ ਕਟੀਐ ਮੈਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਵੁਠਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-520)
- ਨਾਨਕ ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਛੈ ਛੁਕਟੀ ॥
(ਪੰਨਾ-528)
- ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ ਪੂਰੇ ॥
ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ਸੰਤਾ ਧੂਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-563)
- ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਲੁ ਲਾਥੀ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਇਓ ਸਾਥੀ ॥ (ਪੰਨਾ-625)
- ਕਰਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਿਮਰੁ ਮਾਧੋ ਹੋਹਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ॥ (ਪੰਨਾ-631)
- ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੋਹਿ ਨਿਰਮਲੁ ਬਹੁੜਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਉ ॥ (ਪੰਨਾ-1220)
- ਜਿਉ ਛੁਹਿ ਪਾਰਸ ਮਨੂਰ ਭਏ ਕੰਚਨ ਤਿਉ ਪਤਿਤ ਜਨ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤੀ
ਸੁਧ ਹੋਵਤ ਗੁਰਮਤੀ ਸੁਧ ਹਾਧੋ ॥ (ਪੰਨਾ-1297)
- ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਮਲੁ ਲਹਿ ਜਾਵੈਗੋ ॥
(ਪੰਨਾ-1309)
- ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਾਪਾਂ ਮਲੁ ਧੋਵੈ ॥ (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 2/16)

ਚਲਦਾ

